

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 29.

У НОВОМ САДУ, 19. ЈУЛА 1892.

ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

* * *

Стави оног, кога мори туга,
 Ком судба драгу или брата узе,
 Јер он на свету нема таква друга
 Да му разуме уздахе и сузе.
 У немом болу усамљен се креће,
 Ледени људи помоћи му не ће.

Често га виђаш у вртлогу света,
 У људском ширу, вихору весеља,
 Осмех на лицу — осмех тужна цвета
 Без наде живе и без бурних жеља,
 И шумно када у весељу плочи,
 Узнемире га најтужнији снови.

Ал много чешиће он осамљен греде
 И тајно бега од веселих људи,
 Збиља му слети на уснице бледе
 А нема туга на рањене груди —
 Ти не знаш, како живот њега боли,
 Он иде тихо да се Богу моли.

Гледаћеш, како с мачем јури први
 И како немо, без уздаха, пада....

Не моли гробље да му радост врати
 Ни мртви тренут прегореле среће
 Ни да му покој ледни живот прати
 Ил стрме путе премалетње цвеће —
 За прошлост мртву заборава тражи
 И да му Господ болове ублажи.

Па к'о кроз огањ проћи ће кроз тугу
 Његова душа од прошлости чиста,
 Тражиће сврхе и будућност другу,
 Можда и призрак, што од крви блиста —
 Заборавиће жртве преголема,
 Његову тугу излечиће време.

А плане л борба, видеће га људи
 У сечи љутој, где се труба хори,
 Лавовском снагом опасаће груди,
 Суктаће пламен, кад почне да збори.
 И у сред вриска, у сред мукџ, крви,
 На месту славе, срамоте ил јада,

8 Јула 1892.

Ленскић.

ИСТОРИЈА РУЖИНА ПУПОЉКА.

АРАБЕСКА.

Било је летње јутро, кад је после
 ноћне кише додирнуо сунчани зрак
 моје лице, а ја се стадох наслађивати у
 јасним зрацима сунчевим, који се купаху
 у кишним капљицама на ружину лишћу.

Сунце се све више дизало на хоризонту
 у потпуној својој величини. Дан беше ди-
 ван, нигде облачка на плаветном небу.

Обузе ме нека тиха радост и милошта
 те стадох развијати своје листиће, гледа-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

јући у величанствену појаву супчеву. Уза ме беху још неколико пупољака, али сви беху сниже мене.

Из тога пријатног расположења трже ме глас бледолика девојчета, које доскакута до нашег жбуна. Девојче погледа по свима цветовима, заустави се на мени и прошапута:

— Тебе ћу баш, лепи пупољче мој!

И бејаш већ у њеној руци међу шебојем, каранфилом и другима. Несташно девојче разређиваше нас у руци, тенајући нам и љубећи нас редом.

Како смо слатко ћетали у чани воде, камо нас је наместила наша добротворка!

*

Али то не беше за дуго.

Ускоро се отворише врата од собе, и ступи унутра млад човек, блага и весела лица. Лагано прилазећи нашој пријатељици, која певуцкајући гледаше кроз прозор у двориште, застаде иза њених леђа. Из милог јој заноса трже је његов дах. Она се окрете и, смешећи се, пружи му руке.

— Лажљивче један, од кад те очекујем... Више ти не ћу веровати!

Рече она, а лице јој са гасмешеним устањима оличаваше прекор расрђеног девојчета.

— Славка!... Та ти си право дете!... Нисам ваљда могао доћи још пре зоре...

— Знам, знам, ти имаш увек извине у џепу... Али седи збиља...

И сад настаде међу њима шапутање, слатко смешкање, што је на нас, цветиће, утецало некако чаробно и тајанствено.

Ми се уђутасмо. Само се тек промешкољимо и настане тајац. Нико ни гласка да пусти, бојећи се, да не поремети ту тајанствену тишину, која као да прикриваше некакву малу љубавну исповест срећних младих срдаца, што тумачаемо по пољупцима, који као да потврђиваху то.

— С Богом, Славка...!

— С Богом, Брајко...!

Он скочи и пође вратима, смешећи се радосно.

— Чекај! У мало што не заборавих, да те закитим цвећем... Је ли, које волиш?..

Он стаде.

— Које ми ти будеш дала, волећу највише...

Она узе киту, погледа нас све редом и рече:

— Даћу ти баш овај пупољак ружин!

Извади ме и намести у руницу његова капута својом нежном ручицом, коју он ватрено пољуби.

Мене тада обузе неко попосно задовољство, радовах се лудо, да сам најсрећнији пупољак на свету.

Тога дана где год беше мој нови познаник долазио у друштво, сви су распитивали за ме са разним напоменама. Сваки му је завидео на тако дивном цветићу... Бар тако се мени чинило! А моје среће не беше под небом!

*

Али та радост и срећа не беше дуготрајна.

По по дне одосмо, како он рече, да походимо некакву његову познаницу.

Он се беше пријатно забављао у друштву младих људи и девојака.

Беше се већ сунце клонило својој заходу, кад се диже и пође кући.

Пролазили смо кроз велику башту, пуно различита цвећа. Видех и ту многу своју браћу и сестрице. Мој пријатељ иђаше лагано стазом, шалећи се весело с једном од познаница. И нехотице обузе ме тиха сета. У тај мах његова познаница погледа у мене, маше се руком, скиде ме с капута његова и рече:

— Овај ти је цвет увенуо... Даћу ти други...

Саже се одмах и са бокора ружа између пупољака, који весело ћеташу и радознано погледаху на мене, узабра један, који, као и ја пекад, беше на врху.

У исти мах баци мене у траву, а онај пупољак, који беше пул радости и блаженства, намести на моје место у руницу на капуту.

Хтедох да викнем моме заменику, да ће га моја судба постићи... Али ме сузе загушише, реч ми изумрла у грлу... Дакле, ту ће ми бити гроб! Са пупољка, који блисташе у радости, поглед ми паде

www.kitab.rs
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

на лице мога сада већ старог познаника, који, захваљујући се својој пријатељници на цветку, случајно погледа и на ме. Погледа нам се суеретоше. Он се саже и диже ме. Скиде ми се мора, која ми груди притискиваше... Не, ја писам остављен... Он ме не сме тако немилосно одбацити.

И срце ми се поче кравити, али да ме јаче заболи, кад ми он стаде кидати један по један листак — мога живота! Диже ме са земље, да ме својим рукама угуши... Па ипак то беше за ме утеха!.. Његов поглед при том блуђаше неодређено... Ко зна, шта је у тај мах мислио?!

Чед. А. Ностић.

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН И. А. Гончарова

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕВЖЕНА ГОТИ ПРЕВЕО *Миљивој Максимовић.*

ДРУГИ ДЕО.

IX.

Пријатељство Рајеког, његово саучешће, оданост и помоћ беху за Вјеру у први мах моралан ослонац и она одахну мало, кад му се поверила. Али чим је он отишао, њој беше, као да онет пада у провалију.

— Мом животу је крај! шапутала је она у очајању.

Видела је пред собом само голу степену без својте, без породице и без свега онога, из чега се састоји живот женин. За тим јој се учини да стоји очи у очи с бабушком и да јој говори: Ево, како сам ти наградила твоју љубав и мате­ринску бригу, како сам се послужила твојим по­верењем и докле сам дошла од своје воље... У тај мах чује иза врата корак и глас бабушкин. Она је лежала бледа и непомична и слушала је тихо, за њу страшно куцање.

— Не ћу устати! Не могу! прошапутала.

Куцање се поново зачује. Вјера скупи еву снагу, за коју не би човек знао рећи, од куд долази у оваким тренутцима, устане, отаре очи и са осмејком на устима пође у суерет бабушки.

Татјана Марковна, чувши од Марте, да је Вјера болесна и да цео дан не ће излазити из собе, беше дошла да сама види, како јој је. Погледа само Вјеру и седне на диван.

— Ух, ала сам се уморила у цркви! Једва сам се попела уз стенице! Шта је с тобом, Вјера? Јеси ли болесна? запита и погледа је нажљиво.

— Честитам вам рођендан Мартин! поче Вјера неусиљено, гласом мале девојчице, коју је дадила научила, како ће честитати мајци о имен-

дану; пољуби бабушку у руку, чудећи се и сама, како јој је памет могла пришапутати, шта треба да каже и како јој је језик у стању био изговорити те речи.

— Није ми ништа, јуче су ми ноге од шетње по роси биле влажне па ме сад боли глава! рече јој одмах за тим са усиљеним осмејком.

— Требала си их синоћ натрти спиритом, или можда ниси имала код себе? рече Татјана привидно задовољна њезиним одговором и трудећи се, да је не погледа, јер је чула да јој је глас усиљен, видела на њеним устима неприродан осмеј и осећала, да не говори истину.

— Хоћеш ли се силазити доле к нама? за­пита је по том.

Вјера сва застрени, кад јој Татјана то спо­мену. То би била за њу мука и искушење, за које не осећаше у себи снаге. Она се збуня...

— Па не мораш се усиљавати, ако ти је тешко! опазе Татјана покусљиво. Могло би ти позлити...

Но Вјеру обузе ужас и страх од те добротe и покусљивости бабушкине. Њој се чинило, као што то обично бива, кад савест није чиста, да бабушка већ све зна, и да ће њена исповест закаснити. Још само један часак, једна реч, и она би се бацила бабушки на груди и рекла јој све, али је снага беше већ издала.

— Допустите ми само, мајчице, да за време ручка останем у својој соби, рече, једва се држећи, а после ручка ћу можда доћи доле.

— Како ти је воља, ручак ћу ти послати овамо.

— Да, да, пошљите, ја сам већ огладнела...

рече Вјера, не сећајући се ни сама, шта је говорила.

Татјана Марковна је пољуби, лако је поглади по коси и изиђе, опазивши, да би могла наредити, да јој се соба спреми, јер може ко год од гостију доћи, да је обиђе.

Вјера седе на диван, и, посевевши неко време, узме колоњске воднице и натаре чело и слепе очи.

— Ах, како бије овде, како ме боли! шапутала је она, притиснувши руком чело. Боже! Кад ће се та казна већ свршити? Само нека она што пре сазна све, а после нека ме цео свет чује!

Татјана Марковна се тужна и брижна лица врати у своју собу. Она је, по свом обичају, врло лепо и пажљиво дочекивала госте, али је Рајски ипак опазио на њој после њене посете код Вјере, да се са свим променила.

— С Вјером се нешто догодило! рече му тихо. Мора да страшно трни због нечег!

Он јој рече, да није ништа. Бабушка га подозриво погледа.

Полина Карповна не беше дошла. Јавила је, да је болесна, и послала је за Марту цвећа. Рајски је пре по дне био код ње, да како год извиди јучерањи приказ с њом и да дозна, да ли је што год опазила. Она га је дочекала са рђаво скривеним усхићењем, правећи се увређеном, ма да јој је рекао, да прошлог вечера није ручао код куће, него у гостима, где се много пило, па је и он мало више потегао — и сад се и сам чуди, шта је све починио.

Замоли је за опроштење, и она му опрости, смешећи се кокетно.

На ручак је дошао и Тушин, који је још јуче принео у варош. Запита за Вјеру па беше чисто поражен, кад чу, да је болесна и да не ће доћи на ручак. Он беше очевидно узбуђен. Татјана Марковна поче подозриво мотрити Тушина, питајући се, за што се тако узнемирио, кад је чуо, да Вјера не ће доћи, јер се догађало већ више пута, да Вјере нема међу гостима, па то није никад на њега учинило такви утисак.

Она је непрестано лупала главу, шта се то синоћ могло догодити Вјери. Од како је била код Вјере, да види, како јој је, није никако могла да се умири. Гладећи је по коси дотакла јој се приметно чела и уверила се да назаба нема, и да је то био само изговор. Али бледоћа Вјере, која је лежала на дивану обучена, и њен усиљени смех не могаху да јој изиђу из главе. Се-

ћала се, да је синоћ Вјере и Рајског на дуго времена нестало и да ни једно није вечерало. Због тога је и даље мотрила Рајског, а он је опет избегавао њезине погледе и тим јој све подозривији изгледао.

Рајског је међу тим болела душа већма него никад до сад; мислио је непрестано на миенију, коју му је дала Вјера. Он се плашио, да ће се Татјана Марковна разболети, кад чује несрећну новост, и питаше се у себи, не би ли било добро, да пошаље по Вјерину пријатељицу Наталију; у тај мах опази Вјеру међу гостима. Она беше обучена у свечано одело, али јој врат беше увезан и осем тога обукла је топлу мантилу.

Рајски кликну од чуда и изненађења.

— Пре неколико сати беше тако јадна и бона, да је једва говорила, а сад ево је, сама дошла! Где жене налазе ту снагу и јачину? питао се мотрећи на њу, како се извињава пред гостима, како са обичним, свакидашњим оеомехом слуша њихове изразе саучешћа и сажаљења, како пажљиво посматра Мартине поклоне.

Бабушка се мало умирила, кад виде, да је Вјера дошла, али у исто време је опазила, да се Рајски променио у лицу и да се труди, да на њу не гледа. Први пут можда у животу је проклињала госте, због којих није могла да дозна све, што је хтела.

Рајски се осећао, као међу две ватре.

— Шта је с њом? шапће му с једне стране Татјана Марковна, ти мора да знаш што год...

— Ах, кад ћеш јој већ једанпут рећи све? питају га друге стране очајни погледи Вјерини. Рајском дошло већ да пропадне у земљу!

И Тушин баца на Вјеру неке особене погледе. И Татјана и Рајски и Вјера беху то опазили. Вјеру су ти погледи Тушинови испуњавали ужасом.

— Да није што чуо или дознао, припању Рајском на ухо. Њега, који ме тако високо цени и поштује, не могу обмањивати! Рећи ћу и њему све, нека и он зна.

Тихо и не гледајући на Тушина, поздрави се с њим, а он гледаше међу тим на њу са неким особитим интересом, па онда чисто бојажљиво обори очи доле.

— Не, ово већ не могу да сносим! Можда је већ касно. Морам сазнати, шта има на уму... Иначе ћу пасти овде, посред свију, ако ме још један пут тако необично погледа.

И он у тај нар као уз пркос погледа.

Она није могла дуже да издржи, опрости се с гостима и неприметно даде Тушину знак, да пође за њом.

— Код себе вас не могу примити, рече му, кад су били на пољу, него хајдете са мном, да се мало прошетамо по врту.

— Али на пољу је влажно, а ви нисте баш најздравији.

— Не чини ништа, хајдете само! журила се она.

Он погледа на сат, рекне јој да ће скоро отићи, и нареди, да се упрегну коњи. За тим узме свој бич и огртач и пође с Вјером у врт.

— Одмах ћу да пређем на главну ствар, започе Вјера, стрепећи у себи. Ви ми данас изгледате нешто узнемирени.

Он је ћутке нишао поред ње, размишљајући о нечем, а она се не усуђиваше, да га погледа.

— Ви нисте данас здрави, Вјера Васиљевна, рече он замишљено; боље ће бити, да оставим за други пут. Ви се нисте преварили, ја сам хтео с вама говорити.

— Не, Иване Иванићу; говорите данас! прекрши га она. Шта имате да ми кажете? Хоћу да знам! И ја сама имам с вама да говорим... Можда сам се већ закаснила!... Не могу да се држим на погама, морам сести, дода за тим, седајући на клупу.

Он није опазио ни њена страха ни узбуђености, нити је добро схватио њене речи: да и она има с њим да говори. Он се са свим задубио у своју мисао. А њу је опет пекло на души, јер је мислила, да он све зна и тек што јој није задао ударац ножем, као оно Рајски.

— Ах, нек барем сви ударци падну на једаред! шапутала је она.

— Ја сам данас дошао овамо... започе Тушин.

— За што? Говорите!

— Не могу дз се одлучим, Вјера Васиљевна! рече јој и стаде два корака пред њу.

— Немојте ме мучити! викну Вјера.

— Ја вас љубим! промрмља тихо.

— Добро, то знам... ми смо стари пријатељи, и ја вас љубим, па шта онда?

— Али ја вас љубим и друкчије.

Она нагло скочи.

— Ја вас љубим као жену, као прву и најдостојнију жену на свету. Ако се смем надати, да ви делите моје осећаје... или их барем у неколико одобравате... Али не, то би било и сувише... ја писам тога достојан... или ако не

љубите никог другог, будите моја шумска царица, моја жена, и на земљи не ће бити срећнијег човека од мене... Ето то је, што сам вам хтео рећи, али се дуго нисам смео усудити. Хтео сам да то одложим до вашег имендана, али писам могао издржати, па сам изабрао овај породични празник да вам...

— Иване Иванићу! зајеча она њи паде му на руке.

— Ово није радост! сину му у глави; овако се не радује!

Он је посади на клупу.

— Шта је вама, Вјера Васиљевна? ви сте или болесни или вас тишти велик јад? запита је, по што се мало савладао.

— Да, велик јад, Иване Иванићу, он ће ме у гроб отерати!

— Шта је с вама? Говорите, тако вам Бога. Шта се догодило? Ви ми рекосте, да хоћете са мном да говорите, и да сам вам ја потребан. Ништа на свету нема, што ја не бих могао учинити!... Заповедајте само... Заборавите моју глупост! Шта треба? Шта треба да учиним?

— Ништа не треба, промрмља она; — треба ја вама да рекнем нешто... Бедни Иване Иванићу! И ви!... За што, да и ви морате испити моју горку чашу! Боже мој! говорила је, дигнувши сухе очи к небу, ја немам више ни суза ни молитава! Где да нађем олакшања и помоћи?

— Шта значи то дубоко очајање, Вјера Васиљевна?

— И још један удар морам претрпети! А и онако сам већ и сувише утучена! Знате ли ви, кога љубите? запита га slabим гласом и погледом, у ком не беше ни светлости ни живота.

Он је ћутао, тумачећи на разне начине њено питање; по једно је из њених речи разумео, и то да су све његове наде уништене, и да она сигурно неког другог љуби. Друго ништа није видео ни претпостављао. Он уздахну тешко, седећи и чекајући разјашњење.

— Мој јадни пријатељу! рече му она и ухвати га за руку.

На ове просте речи срце му се боно стеже; он осети да је зашта „јадап“. Њему беше жао самог себе, а још више Вјере.

X.

— Опростите ми, Вјера Васиљевна, настави за тим, ја нисам ништа знао. Ваша пажња према

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

мени улила ми је наду... Ја сам, просто, будала, и ништа више. Заборавите моје речи и зовите ме и даље својим пријатељем... ако сам тога достојан, рече на крају скромним гласом.

— Ако сте достојни! Боље питајте, јесам ли ја достојна!

— Ви, Вјера Васиљевна! Ви ћете у мојим очима увек стајати тако високо...

— Ја сам већ пала са те висине, јадни Иване Иванићу, и нико ме више не подиже тамо... Ходите да вам покажем, камо сам пала.

Лаганим кораком, посрћући и опсрћући се на његову руку, доведе га до понора.

— Је ли вам познато ово место?

— Јесте, тамо је сахрањен самоубица...

— Тамо је сахрањена и ваша „чиста“ Вјера.

Она беше бледа и говорила је са некаквим одлучним очајањем.

— Шта рекосте? Ја ништа не разумем, Вјера Васиљевна, прошапута он, бришући ознорено чело рупцем.

Она се подиже, наслони се руком на његову раме, причека мало, као да прикупља снагу, за тим погну главу, пришапну му неколико речи, и спусти се на клупу.

Он побледи, посрну мало и спусти се поред ње на клупу. Ма да се хватао мрак, Вјера је опазила, како је побледео.

— А ја мишљах, да је само медвед кадар оборити ме! рече он са неприродним осмехом и чисто стидећи се своје слабости.

Он се подиже полако и тромо са клупе.

— А ко је он и где је? запита промуклим гласом.

Она задрхта од овог питања. Таквом топу се није надала из уста Тушинових. Не могаше чисто да дође к себи, кад виде, како без икакве штедње женских осећаја, које у овакој прилици сваки лако разуме, тражи потпуну откровеност, која женскињу у овакој ствари врло тешко пада.

— За што ме то пита? размисљала је она. Сигурно има каква разлога, али каква?

На послетку поврати се мало од страха.

— Марк Волохов! рече смело.

Он је стојао неколико тренутака као окамењен. За тим зграби обема рукама држаље од бича, изломи га на ситно комађе и тресну о земљу.

— То ћу исто учинити и с њим! рикну. Је ли сад тамо доле? запита је, показујући на понор.

— Ја се бојим, Иване Иванићу, поштедите

ме! Идите! прошапута у страху и испружи руке према њему, као у обрању.

— Прво ћу да га убијем и онда... идем, беснео је он изван себе од љутине.

— Хоћете ли ви то да учините мене ради... или ради себе?

Он се стиса мало, гледајући у земљу. За тим поче крупним корацима ходати горе доле.

— Научите ме, шта да радим! рече јој, још дрхћући од раздражености.

— Пре свега се умирите и реците, за што хоћете да га убијете? Јесам ли ја то желела?

— Он је ваш непријатељ, а као такав... и мој.

— Па зар непријатеље треба убијати?

Он тужно спусти главу, опази комађе од свога бича и чисто стидећи се покуни их и потрпа у џеп свога огртача.

— Ја се не жалим ништа на њега, упамтите то! Ја једина сам кривац, а он је прав.

У тим речима беше толико унутрашње муке и страдања, да је Тушин чисто нехотице ухвати за руку,

— Ви се не жалите на њега, велите, да није крив. Ја онда не разумем, за што сте ме звали овамо?

— Хтела сам, да све сазнате.

— А ви, јесте ли ви раскрестили с њим, или мислите, да ће опет долазити?

— Међу нама нема више ништа. Ми смо се за навек растали.

— Сад тек почињем разумевати. Ја сам прво мислио да сте ви заведени, обманути...

— Не! не!

— И да ме зовете у помоћ. Мишљах да је куцнуо час, да медвед учини своје. И у мало да вам нисам занета указао медвећу услугу! рече, вадећи из џепа и показујући јој комађе од држаљета. За то сам и допустио себи ставити вам дреко питање, како се он зове... Преклињем вас Богом, да ми опростите и да ми кажете и остало. Реците ми, за што сте ми открили све то?

— Ја нисам хтела, да ме држите за бољу, него што јесам, и да ме и даље уважавате...

— Па како ви то мислите извести? Ја ћу и од сад тако мислити о вама, као и до сад. А и уважавати вас морам.

У њеним очима засја зрачак наде, али се одмах и угаси.

— Ви хоћете себе да присилите, да ме уважавате. Ви сте добри и великодушни. Вас је

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

жао јадне и изгубљене девојке, па хоћете да је
www.охраните. Ја разумем вашу великодушност,
Иване Иванићу, али је не примам. Ја хоћу да
ви знате све... и да не трзате своју руку, кад
вам ја пружим своју.

— Вјера Васиљевна, рече јој он скоро увре-
ђеним тоном, ја не могу лагати. Ако се ја коме
клањам са поштовањем, онда га и поштујем —
иначе му се не клањам. Ја вас поштујем, као и
до сад, и љубим вас, извините што вам то мо-
рам да кажем, још већма него до сад, јер сте
несрећни. Ви трпите исте муке, које и ја, јер
обоје смо изгубили наду на срећан живот. Ни сте
имали право, што сте ми поверили своју тајну!
рече скоро с очајањем. Да сам је баш и од дру-
гих чуо, ја вас не бих престао поштовати. Та
тајна припада вама, и нико нема права, да вам
суди.

— Све једно, ја бих вам је морала и онако
казати данас, кад сте заискали моју руку. Обма-
њивати вас не бих могла.

— На моју изјаву могли сте просто одго-
ворити кратким: не. И, будући да ви мене удо-
стојавате и својим пријатељством, могли сте
ублажити свој одговор признањем, да љубите
другога. А тек да сте љубећи другог примили
моју понуду, онда бисте ме обмахнули и у истину
пали или можда, као што ви кажете: изгубили
част; у осталом ви то не бисте били у стању
ни учинити... А што се тиче онога, настави
показујући према понору, то је била несрећа...
погрешка!

Он је једва говорио носећи медвеђом сна-
гом душевне муке и трудећи се да она ништа
не опази.

— Сад ми је лакше, рече Вјера. Сад вам
могу отворено погледати у очи, је) вас нисам
обманула!

Није могла говорити даље од суза, које
сило ударише. Он се такођер у мало не заплава.

— То је друга ствар, и ја вам за то за-
хваљујем, говорио је нагло, скривајући своје
узбуђење. Ја видим да је ваше пријатељство
према мени и поред оног другог осећаја остало
чврсто, то значи да је врло јако. То је за мене
велика утеха! И оно ме утешава. Касније, кад
се обоје примиримо...

— Ах, Иване Иванићу, кад би било мо-
гуће превући једним потезом ову годину мога
живота!

— Заборавите је што брже, и она ће бити
превучена.

— А где да узмем снагу, да је могу забо-
равити и поднети?

— Код ваших пријатеља, прошанта он, код
мене!

Она чисто слободније одахну; осећала је да
се поред ње подиже некаква сила у лицу Ту-
шина, која ће бити у стању да је одбрани од
првих навала очајања, од још увек силне стра-
сти и од горког разочарања.

— Ја верујем у ваше пријатељство, Иване
Иванићу и благодарна сам вам за њ, рече му,
отирући сузе. Мени је мало лакше, и било би
ми много лакше, да није бабушке...

— Зар она још ништа не зна? запита он
и одмах ућута, осећајући, да је својим питањем
изрекао одмах и укор.

— Данас је било немогуће рећи јој. Али
сутра, кад не буде гостију, дознаће све... С Бо-
гом, Иване Иванићу, мени је страшно тешко,
идем да легнем.

Дуго је пратио очима ту девојку, коју је
тако силно љубио.

„Боже мој, помисли дрхћући од јарости,
каква слена будала мора да је тај Волохов, или
је просто... живинче!“

Сутра дан беше све још пре зоре на ногама.
Татјана Марковна је испратила Марту у госте
преко Волге, код будуће свекрве. Но против свог
обичаја није јој много проповедала, како да се
влада и шта да ради, него је била ћутљива и
чисто тужна. Кад је Марта упитала, које хаљи-
не, да понесе, одговори јој расејано:

— Нош које хоћеш.

На послетку поверивши своју унуку Викен-
тијеву и његовој мајци, препоручи првом да се
пред странцима уздржљивије и са више такта
понаша према невести, него у Малиновци. Опа-
зивши, да је Викентијев мало поцрвелео због те
опомене, тобоже нашао се увређен, што му се
подмеће, да нема такта и да се госпођа Викен-
тијева угризла за усну и лупнула ногом о под,
пређе у пријатељски тон, потанка младожењу
пријазно по рамену и дода, да је она уверена,
да су те њене речи излишне, али да је то тако
— рђава навика старих жена, да проповедају
морал. За тим тихо уздахну и не говораше више
ништа до поласка гостију.

На доручак дође и Вјера. беше бледа, а
очи јој неспаване. Рече, да јој је мало боље,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

али да је још мало боли глава. Татјана Марковна беше с њом пријазна, а госпођа Викентијева је у сред разговора два, три пута зачуђено погледа, чисто као да пита: шта јој је? Шта значи тај бол без болести? За што јуче није дошла да руча заједно с нама? За што је после дошла, остала неколико тренутака, па опет отишла заједно с Тушином? И тако даље. Но опрезна и разборита госпођа не хтеде и речима стављати та питања, која је Вјера могла само с времена на време у њеним очима прочитати. И Вјера их је и прочитала, и ако је Викентијева

па се за њега спремио. Не беше више у њему јучерашње буре. Он је исто тако гледао равнодушно на Вјеру, као и на све остале, није избегавао погледе бабушкине, тако да се ова нашла у чуду.

„Има опет нешто ново, рече у себи. Борис не гледа више, као јуче. Господе Боже! Шта се само крије у њима?”

На посетку беху гости спремни за полазак. Татјана Марковна и Рајеки их испративше до обале. Вјера се опростила с Мартом и остала код куће.

Семик. Народни обичај у Руса.

онај час мењала израз подозривости саучешћем. Прочитала их је и Татјана Марковна.

Вјера је остала равнодушна, али Татјана Марковна не, него обори главу и гледаше у земљу.

— И други већ распутују, а ја још ништа не знам. А она се родила поред мене, она је тако рећи моје дете!

Рајеки беше отишао у шетњу; кад се вратио, да доручкује, беше му на лицу неки чудноват, одлучан израз, као у човека, који полази у борбу или чека какав други судбоносан догађај,

Кад се Татјана Марковна вратила кући, поче прво прегледати рачуне, али на брзо отпуети све трговкиње и шваље и зашта за Рајског. Рекоше јој да је отишао на цео дан ка Козлову, куда је зашта и отишао, да не остане сам са Татјаном код куће.

Послала је, да виде, шта је с Вјером. Је ли ју прошла глава и хоће ли доћи на ручак? Вјера јој је поручила, да јој је боље, да јој се ручак пошаље и да ће раније лећи спавати.

У вече се једва појави и Рајеки. Изгледао је блед и није хтео да вечера. Седео је ћутећи

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

за столом и претварао се, као да не види испитљиве погледе Татјане.

После вечере нареди Татјана, да јој се намести кревет и не гледајући на Рајеког сухо му пожели лаку ноћ, осећајући се дубоко увређена у срцу и самољубљу. Около ње се збива нешто тајанствено и озбиљно, тиче се људи, који су тесно везани с њом, а њу остављају у страни, као туђинку, или као стару и преживелу жену, која није ни за што више способна. Она није ни помишљала, да се то из других разлога ради, из поштовања, бојазни и штедње.

Рајеки јој полугласно рече, да има с њом да говори, и да ма под каквим изговором уклони чељад из близине. Она га погледа престрављено.

— Несрећа? зашта га она тихо.

Он се смете.

— Није, рече на послетку муцајући, с мога гледишта није никаква несрећа.

— Али ако с мога — јесте? онази она тихо. Ето и ти сам си пребледео. Сигурно си и сам уверен да је несрећа.

(Наставиће се.)

Семик. Народни обичај у Руса.

ПОУКА.

ПЕТ СТОТИНА И ТРИ ГОДИНЕ.

(Наставак.)

Али поред свега тога племенски систем имађаше у корену свога склопа судбоносну ману, која спречаваше српском народу да се одупре ма каквој концентрисаној навали с поља;

та мана налазила се у децентрализацији власти.

Не имајући освајачких пожууда, не увиђаху Срби потребе, да међу растројеним, самосталним племенима изврше *osmru* поли-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

тичку централизацију. Све, што би се у том погледу код старих Срба могло паћи, то је била нека врста *федерације* међу више племена; али и та федерација, не имајући никаквих *формално* узаконених принудних мера, стајала је тако лабаво, да се увек кидала, кад је једно или више племена из личних интереса из исте иступило. *Византијска* и *римска* црква користиле се овом смртном маном српског народа и постепено су унеле догмама прерађено и по основима ондашње државе схваћено хришћанство и феудализам средњевековни.

Тога ради од IX. до XI. века историја српског народа препуњена је крвљу, која потече или у обраду племенског система од навале с поља или у одбрану од узмача братоубилачких руку *Владимировића*, *Бодиновића* и осталих племенских жупана, који, подбавши Византијом или Римом, тежаху да племенски ред у феудализам прометну. Са византијским и римским хришћанством започео је народ да губи самосталност у сваком правцу јавног и приватног живота. Услед тога да би повратио изгубљене политичке и социјалне слободе и да би се спасао од штетног утцаја Рима и Византије, организова се у половици X. века религијозна секта, под именом *Богумила*, која покушаваше да поврати народу оне демократске основе, на којима почиваше племенско друштво.

Али ако се за пуна четири века секта *Богумила* борила противу оних, који мачем и крвљу рушаху лепе племенске основе равноправности, она није успела да изврши свој велики задатак, и ако се, бар *посредно*, има њојзи у многоме захвалити, што је доцније св. Сава могао обезбедити политичку самосталност Србије, организовавши независну *српску* цркву.

Као што смо видели дакле, прво *Косово* самосталног унутарњег развића налази се у *сукобу* словенског права са *римским*, које је из основа срушило српске друштвене установе. Борећи се против Византије и Рима српски народ је пролевао међусобно своју крв, само да се сачува од убитачног новачења са стране. И после тровековна одуширања дође дан, кад се

законаше тежити његове под рушевицама племенског система, Последњи удар дао им је *Немања*, жупан рашки.

Само за то, што српски народ не могаше да у свом племенском систему, међу савезним племенима, изведе чврст савез у спољној одбрани, који би се усредредио у снажним рукама, он је био осуђен да напусти основе политичког и друштвеног живота, да обустави самостални развитак и после вековима узалудно проливене крви да пође стазом, коју му указаше Византија и Рим.

Немања, који је успео да раскомадапа и до крви завађена племена прикупи, извршио је потпуно идеју *Бодина* и *Јаквиште*, створивши феудалну Србију, која ће се у току две стотине година својом концентрисаном снагом тако силно узвити, да од ње застреши и сама Византија и Угарска, које беху преставници најмоћнијих сила у ондашњој Јевропи.

Са стварањем феудалне Србије и политичких, друштвених и правних установа, пренесених са стране, унутарњи развитак народни и његова равноправност почели су нагло губити свој прави тип, који потецаше из социјално-правних обичаја народних. Али док је народ све већма губио самосталност изнутра, феудална Србија започе с поља тако исполинским корацима напредовати, да пред њезином величином започе мало по мало бледети сјај византијског престола. Победом *Милутиновом* над *Татарима* династија *Неманића* доказа, да је српска краљевина довољно спремна да сузбије сваку најезду, ма с које стране долазила; а победом *Душановом* над *Бугарима* и *Лајошем*, угарским краљем, *Душанова* царевина даде јасна доказа да је куцнуо час трулој Византији и да ће орао *Неманића* ускоро закликати над бедемима *Константинова* града, као творац *српско-римске империје*. Победна звека мачева оглашаваше Јевропи, да се на њезину југу обнавља нови Рим, који ће бити заштићен победничким мачевима оног народа, кога су Рим и Византија из благословеног и питомог земљорадничког живота силом гурули у вртлог крви, на поприште љутих међана.

Но док се спољашња моћ српске др-

жаве под руком Неманића тако уздизаше; док се Немања, Милутин и Душан труђаху, да феудалну Србију до најзначајније величине подигну, дотле они племенски главари, којих се дедови бораху против централизације власти, али и против племенског система, покушаваху потајно и јавно да се отцепе од потчињености и да сваки за се оствари самосталну државицу, али не више по угледу племенског реда, него на истим феудалним основима, који се у Немањиној држави нахођају.

На овом месту не видимо више борбу идеја, као што се виђаше у одбрани племенштине против феудализма. Клица опадања величине феудалне Србије налазила се у томе, што властела истицаху сепаратне, или боље рећи своје себичне интересе над општим тежњама државне целине, и што сам народ по свом потчињеном положају поче бивати равнодушан и немоћан да схвати идеју онаква државног система, у којем живљаше.

(Наставиће се).

Драгутин Ј. Илић.

КЊИЖЕВНОСТ.

АЛЕКСАНДАР АТАНАСИЈЕВИЋ ПОТЕБЊА*

ПРОФЕСОР ХАРКОВСКОГ УНИВЕРСИТЕТА И ЧЛАН ПЕТРОГР. АКАДЕМИЈЕ НАУКА († 20. ДЕЦЕМБРА год. 1891. у ХАРКОВУ).

Прошла је година повукла са собом на онај свет многе знамените и вредне борце у науци и култури. Многима прекрати неумитна смрт живот баш у средини рада им, не даде им да доврше своја бесмртна дела, те да тако изврше до краја свој племенити задатак и своје узвишене тежње, којима су ишли само на то, да користе просвети свога рода. Али су ипак и оно мало краткога века достојно употребили, радећи неуморно на напретку и развијању просветних идеја, које човека дижу на вишњу умнога савршенства.

Такав је био борац и не давно умрли словенски научник и руски професор Александар Ат. Потебња, чије је име забележено међу именима најдичнијих и најумнијих бораца на пољу словенске филологије. Руска књижевност, а нарочито наука о језику и словенска филологија добила је у многоме чему нов правац и потпунији облик радом Потебњиним. Тај правац ћемо за кратко ниже споменути.

Руска књижевност је смрћу овога свога великог научника и филолога претрпела таки губитак, који се може са свим с правом испоредити са губитком, што га је претрпела немачка књижевност и словенска филологија смрћу једнога Миклошића, који је — можемо рећи — завршио свој огромни рад, док је међу тим Потебњу неумитна смрт уграбила у развиту раду му и у цвету његових мисли и идеја. Занета велика штета.

Није нам намера да овде износимо читаву бијографију славнога слависте, него само да бацимо летимичан поглед како на његов живот, тако још више на дела му и правац његова рада у словенској и руској филологији. Мало има података за живот његов, јер још нема писаног живота, него само има појединих података, што их знају и спомињу његови благодарни ученици. Без сумње ће таква опширна и потпуна бијографија његова изити скоро из пера његових вредних и достојних ученика, који га знају не само као вреднога професора у харковском свенаучишту, већ и као човека у опће, који је са својим ученицима делио сваком приликом и зло и добро.

Живот Потебњин се свршио у своје току доста једнолико, као што то обично бива код свакога умнога човека, који живи једино за свој рад, а мало се обазире на разноликост светске борбе и спољашњег жагора. Уман човек живи више унутарњим животом, који ствара.

Потебња се родио у половини тридесетих година и више школско образовање је стекао у харковском свенаучишту у историјско-филолошкој факултету. Био је ученик чувеног слависте П. А. Лавровског. Г. 1857. постао је професором словенске филологије и књижевности у харковском универзитету. Степен магистарски је добио на основу дела свог: *Объяснительный словарь къ Славянской народной поэзии* (Харьковъ, 1860., 155 стр.). То је био први научни рад Потебњин,

* Испор „Слав. обозрѣніе“ за јан. 1892. чланак А. Будиловића о Потебњи.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

kojim je udario osnov svome dubokom i ozbiljnom ispitivanju slovenske narodne poezije, jezika i književnosti, i starina.

Za svoje naučne radove, koje ćemo u glavnom niže navesti, bio je izabran 29 dec. 1875 za člana petrogradske naučne akademije u odsjeku za ruski jezik i književnost, a na mesto umrlog znamenitog naučnika A. V. Gorskoga. Istoga dana, kad je izabran za člana Potebnja, rekao je akademik I. I. Srezjevski, proglašujući istoga članom, ove značajne речи:

„Нека се с правом и са свим достојно са благодарном успоменом Горскога сједини уважење ученог рада нашег новог савруга! Дај му, Боже, нетрајности!“ И речи чувеног академика су се зашета и испуниле.

Што се тиче података за живот Потебњин, пружају их највише два његова вредна ученика: И. Т. Сулицов и М. Е. Халански, професори у Харкову. Они га најбоље карактеришу и као професора и као човека. Вредно је саопштити неке речи те двојице о своме уваженом професору. Проф. Сулицов вели о Потебњи ово: „Александар Атанасијевић поражавао је и импонувао својим озбиљним држањем и строгошћу моралних принципа. На катедри је био учитељ у најлешем и најблагороднијем смислу те речи. Кроз цело његово предавање просијавао је јасан одблесак његове јестетички образоване, дубоко-човечне и пријазне душе. У свакој речи његовој чула се дубока и жива научност као виша духовна манифестација, уважавање према личности човековој и личности народној. У начелним питањима је био оштар, одлучан, беспристрастан и миран; уз то је још красило га ваљано, благо и хумано чуство и готовост да потпомогне свакога и материјално и морално. На своје ученике и на сву младеж историјско-филолошког факултета Александар Атанасијевић је био свагда од врло великог моралног утедаја. Ученици, и старији и млађи, поштовали су Александра Атанасијевића као човека дубоко проникнутог науком, неуморног радника, правог представника у филолошкој науци, потпуно независна човека са најлешним моралним циљевима. Као предавач је Александар Атанасијевић износио потпуно опширно научно обзорје, крчио је и откривао нове путове за научни рад, развијао је у ученицима умну и моралну страну. Његов морални карактер и научни рад беху увек образац за најбоље појмове о значају универзитета и професора“.

А други његов ученик проф. Халански вели ово о своме учитељу Потебњи:

„Ко познаје Потебњу само по његовим књижевним радовима, тај мало зна о њему. Треба бити његов ученик, знати га из ближе, па се тек онда може оценити величина тога губитка, што је наступило смрћу његовом. У колико су била његова тумачења кад и кад сува и тешка

за схваћање и памћење, у толико је његова реч била жива и примамљива.

При излагању је Потебњин језик био не проста скупина фраза, речи и гласова, него живи организам, који се развија по својим законима, најчистији израз човечјег разума, оваплоћење човечје мисли. Историја језика је била код Потебње уједно и историја мисли и културе. У мислима богати Потебња могао се у својим разлагањима понети за чудо на велик степен апстракција. То је био мислилац, који се пењао са појава језичких к вишим питањима философије, појезије, вештине, историје и друштвеног живота. Слушати њега беше право уживање и налада. Чисто и сам идеш за током његових постепених апстракција и закључака, па дивећи се тваралачкој јачини његових мисли, свази његове логике, уједно стрепиши, задржавајући дишање — бојиш се — е ће одмах прекинути, а не ће ни свршити, или ће завршити бар каквим парадоксом; кад ал' он заврши дуги низ својих мисли дивним афоризмом, који поражава јачином израза, дубљином смисла и широким обимом. Потебња није доспео да напише и наштампа све, о чему је мислио и говорио. Жалосно је и то, што је мален број његових слушалаца, а и међу овима мало их је способних да се заинтересују, како треба, и да приме његове мисли и речи. Његов рад није се развијао само међу зидовима свенаушничким. У вече се он настављао у његову кабинету и ту се тек Потебња приказивао у свем сјају своје дарovitости, поразивајући слушаоце огромном својом образованошћу, јачином и гнкошћу свога ума. На ученицима својима је остављао трајан утисак, који им је био и остао кроз цео живот им од одсудне вредности. Они су уважавали његов научни рад, поштовали су његову доброту и праведност. Увек строг и сирам себе и сирам других, ретко би се намејао, увек је трезвен био — те је по томе већ и спољашношћу својом улевао поштовање и респекат. Ми писмо знали код Потебње за одступање од правила законитости, поштења, правде и ваљаности и он нам је изгледао као оличен идеал у истини. Били су му блиски и интереси ученика му. У томе на први поглед немиллом и хладном, кад кад на мрштеном човеку куцало је нежно и пријазно срце. . . Науком и моралом Потебњиним задахнути његови ученици живели су и живе рашитркани по разним провинцијалним заједницама. За њих је Потебња символ свега најбољег у природи човечјој, за њих је он жарки луч светлости из доба Ђачкога“.

Из тога се види да је Потебња био заиста уман човек, дичан учитељ, савестан и поштен члан друштва, дика и понос харковокога свенаушница. Уз то је био узорит родољуб, и ако су га неки криво сматрали за украјинофила. Што је волео малоруску народност, то се има приписати само његовој неизмерној љубави пре-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

малоруској богатој појезији, из исте љубави и одушевљења преводно је и Омпрову „Одисеју“ у малоруским хексаметрима. Но из тога се још не може закључити, да је као такав озбиљан и свестран мислилац једнострано осећао као родољуб.

Што се тиче његова књижевна рада, радио је на руској словенској дијалектологији, граматици, митологији и литератури. Рад му карактерише нарочито дубока свестраност у познавању, испитивању, тумачењу и систематичном излагању. Главна особина његова рада јесте та, што се држао увек свестраног метода, т. ј. знао је спојити најважније методе у науци о језику. Док се неки филолози држе само компаративног метода, други онет историјског, трећи философског, Потебња је дивно умео да споји сва три, тако да се његов метод може назвати *компаративно-историјско-философски*. По томе се може лако испоредити са Јаковом Гримом у германској филологији. С овим се може слободно испоредити Потебња већ и с тога, што је и он као и онај потпуно господарио над изученим градивом, а није се изгубио у маси његовој.

Петинско-философска струја провејава кроз сва дела Потебњина, почевши од првих његових покушаја у митологији и дијалектологији.

Његова дела по хронологијском реду јесу у главном ова: прво је напред већ споменуто, којим је добио степен магистра и приватног доцента словенске филологије. За тим је издао пет опширних и врло значајних чланака из науке о језику, с особитим обзиром на словенске језике, под насловом: *Мысль и языкъ* (Журналъ Мин. Нар. Пров. 1862. књ. 1—5., отштампано за себе г. 1862. у Петрограду, 191 стр.); *О связи некоторых представлений, выражаемых въ языкѣ* (Филологическія Записки 1864., 3 чланка; отштампано г. 1864.). *О мнѣшескомъ значеніи некоторыхъ обрядовъ и повѣрій* (Чтенія въ Общ. Чит. и Древн. Россіи. 1865. књ. 2—4.). *О долѣ и сродныхъ съ нею существахъ* (Древности Московск. Археологич. Общества, св. II. г. 1867.). *О куилъскихъ огняхъ и сродныхъ съ ними представленийхъ* (г. 1867.). *Переправа черезъ воду, какъ представленіе брака* (г. 1867.). У исто време је радио неуморно на изучавању и испитивању порекла и склона језика руског у свези са другим словенским језицима. Тим својим радом је управо ударио основ своје славе и слави у томе послу. Резултат тога рада јесу му ова дела: *О иологласіи* (Филологическія Записки г. 1864., 5 чланака), *О звуковыхъ особенностяхъ русскихъ нарѣчій* (Филолог. Зап. г. 1865. вып. 2—3.). То је издано за тим г. 1866. за себе под насловом: *Два изслѣдованія о звукахъ Русскаго языка* (Воронежъ, 156 стр.). *Замѣтки о малорусскомъ нарѣчій* (Филолог. Зап. 1870. вып. 1. 2. 4—5; отштампано г. 1871. у Воронежу, 134 стр.). *Замѣтки по исторической грамматикѣ*

русскаго языка (Журналъ Мин. Нар. Пров. 1873. књ. 10.; 1874. књ. 3, 4. и 10.). Исте године је изашло то велико дело за себе под насловом: *Изъ записокъ по русской грамматикѣ* (Харьковъ, 1874. у две књиге, 157+538 стр. друго издање: г. 1889. у Харкову). То знаменито дело дало му је степен доктора словенско-руске филологије; а делу је досуђена Ломоносовска награда од академије наука 29. дец. 1877. У томе је делу учени филолог обрадио знанствено историјску синтаксу рускога језика по историјском развоју истога језика од најстаријих времена до данас, обележио је карактер и погодбе синтактичне у новоме рускоме језику напореда са сличним појавима у другим словенским језицима. За њега се може казати да је први научно обрадио словенско-руску синтаксу, као што је филолог Т. И. Буслажев обрадио словенско-руску етимологију. После тога је Потебња неуморно радио на томе пољу, те изидоше му ова дела: *Къ исторіи звуковъ русскаго языка* (део I. Воронеж 1876. VI +243 стр. део II. Варшава 1879. 132 стр. део III. 1880. 146 стр. део IV. 1883. 86 стр.) Издао је *Слово о иолку Игоревѣ* с примедбама (Воронежъ 1878., 158 стр.) *Разборъ народныхъ ивсень Галицкой и Лгорской Руси* (Журналъ Мин. Нар. Пров. 1879. књ. 11.). *Етимологическія замѣтки* (Русскій Филологич. Вѣстникъ 1881. књ. 1.). *Обясненія малорусскихъ и ер.ныхъ народныхъ ивсень* (Варшава 1883. 268 стр.). *Значеніе множественнаго числа въ рускомъ языкѣ* (Воронежъ 1888. 76 стр.). *Малорусскіе домашніе учебники XVIII. вѣка* (Кіевская старина 1890. књ. 1.) Под његовим уредништвом је изашло ново издање: *Сочиненія Г. Ф. Кавки-Основьяненки* (Харьковъ 1887—1888.) Осим тога је саставио силне мање филологијске чланке по споменутиим журналима. У сваком од поменутих му дела може се наћи нешто ново и цуно поуке. Особито у његовим „Изъ записокъ по русской грамматикѣ“ изнео је доста нових мисли и начела, што се тиче синтаксе; применом компаративно-историјског и психологијског метода изнео је Потебња и доказао нов систем у синтакси, не само што се тиче рускога језика, него и ма којег другог језика. Главна особина тога система састоји се у томе, што *синтактични систем* у језику излази и постаје у самом језику и његову развоју самопиклу, а не по већ напред готовим правилима и формулама логике или какве друге науке. Синтактични појави у језику развијају се и постају самостално путем психолошким, а не логичним. Синтакса је психичан појав у језику. Тај метод је започео у Немаца Штајнтал, ученик Вилхелма Хумболта; али је Штајнталов метод апстрактан, философски, доста удаљен од природе и појава, што владају у самоме језику самостално. Штајнтал није још дошао до тог резултата, да се народна психологија изражава у облицима језичким, да се то јест in ultima analysi своди на етимологију. Појави етимологијски стоје у те-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

свој свази са појавима синтактичним као моментално-чувственим. То је постигао Потебња применивши нов, етимологијски правац и принцип у тумачењу синтактичних појава у језику. Тиме је показао како близу стоје синтакса и етимологија у развоју језикову т. ј. наука о функцијама речи и њихових скупина са науком о формацији таквих речи и скупина њихових; а то је и показао историјским путем у развоју језика кроз многе векове, и то не само у историјском животу рускога језика, него напореда са језицима: литавским, германским, старим класичним и другим аријским. Показао је тиме, како се мењају и синтактичне категорије у језику, које су се дотле сматрале као непромењиве, као и закони логични; оне се мењају дакле напореда са етимологијским облицима скоро једнаком узајамношћу. Тај проналазак Потебњин има пету вредност за науку о језику, као и Дарвинова теорија о мењању видова за науку бијолошке. Тај свој закон о *узјамној промењљивости синтактичних и морфологијских појава у језику* показао је Потебња на неким случајевима са свим очевидно и јасно.

Крај његова знаменитог дела „Зависокъ по грамматицѣ“ није још изашао печатан, али од Потебњина ученика Халанскога дознајемо да је нашао исти у рукопису и трећу свеску тога дела. Садржај те свеске је врло богат и занимљив. Без сумње ће скоро и та трећа књига заузимањем његових ученика угледати света.

У тој трећој књизи његове граматике налази се и то његово знаменито тврђење и мишљење, по којем доказује, како се у развоју језичних облика и значења, који развој бива у дијагонали између номиналних и вербалних категорија у аријо-европским језицима, онака знатно победа вербалности над номиналношћу. При томе је наравно Потебња имао на уму не толико облике речи, колико њихове идеје и значење им. У тој победи вербалности над номиналношћу гледао је Потебња победу радње над бићем, и то је са свим аналогно довео у везу с тиме, како мало по мало драма отима маха над епосом и лириком, првобитнијим облицима литерарним, а уједно како све више и у језику господари дух над материјом.

Пети га је метод руководио и при изучавању народне појезије увек је доводио у тесну везу облик са садржајем, тражио је узајамност између ритма и размера у песми и између народне психологије, изражене у песми; пенитивао је психолошке узроке јестетичким особинама у језику, као што су појетична фразеологија, разни тропи, стилистички облици, он је сматрао облик народних песама и садржај њихов као ор-

гански спојене чланове једне и исте физично-психичке целине. То је запета и емпирички доказивао на предавањима пред својим ученицима у читавом дугом пизу предавања под називом: *Теорија литературе*, што је трајало све до смрти му. Тим предавањима је била и јесте основна мисао: „Појезија и проза (поезијско и научно мишљење) су манифестације језичке“.

Нарочито је пенитивао и проучавао битност тропца, које је сматрао с једне стране као зрна граматичне функцијологије (науке о значењу речи), с друге стране пак као елементе митологије и појезије, међу којима је постављао организичну везу.

Дакле ошћа карактеристика читава његова рада јесте без сумње тај принцип, да је *материја и облик речи органска целина*, а тако су пето и *облик и садржај песама*; па тај принцип влада у развоју како језика, тако и читаве народне књижевности. А ако се та целина с временом поремети, то ће се пореметити само тако, да сила овлада масом а дух материјом.

Али славни научник није могао ту своју велику идеју и своја реформаторска начела у словенској филологији да изведе до краја, јер га неумитна смрт президе готово у сред великог му рада; не даде му да изговори последњу реч. Можда би он још друкчије обрадио и заокружио своја начела и законе, што их је изрекао и научно потврђивао. Али ипак његове заслуге су огромне, у словенистици могу се лако испоредити са заслугама Јакова Грима у германистици.

Велики филолог, историчар и критичар руски Антон Будиловић, уредник и издавалац историјско-литерарног и политичког журнала „*Славянское обозрѣніе*“, а наиме у свесци за јануар ове године, пишући нешто у спомен бесмртноме Потебњи, вели при крају како је од проф. Халанскога добио приватно извешће, да је нашао у рукописима Потебњиним неке дуже чланке из граматике врло занимљива садржаја, тако су п. пр. „*О глаголу*“, „*Мир*“; критика на Бругманово „*О граматичком роду*.“

Какав је у ученоме свету суд о Потебњи, сведоче речи ученог словисте Г. Крека, професора у Грацу, који вели: „Потебњу високо ценим и дивим се његовој огромној учености, свестраности и темелитости, што је показао у својим делима. Његова излагања и мисли о народној књижевности сматрам ја за нешто најбоље од свега, што је игда и игде изашло у тој врсти.“ Његово име вечито ће сјати међу именима највећих бораца и заточника за Словенство. Слава му!

А. Писаревић.

Е
К
А

КЊИЖЕВНЕ ОЦЕНЕ.

Bolgár népköltési gyűjtemény. Eddig kiadatlan eredeti bolgár szöveggel. Fordította és a bolgár kormány segélyével kiadta: *Strausz Adolf.* Az előszót írta: Dr. Sismanov D. Iván, a bolg közokt. miniszt. osztályfőnöke. 2 kötet. Budapest, 1892. Révai testvérek. Ára 6 frt — L. 334 + XVI + 393 (Наставак).

У првој књизи пред преводима песама налази се — као што сам већ споменуо — читава расправа Штрауцова: о издањима бугарских народних песама, о обичајима, о Краљевићу Марку, о богомилима и т. д. Готово цела ова „расправа“ (стр. 1—157.) је *прост илагират из збирке браће Миладиновића и из историје словенске књижевности од Пинина и Спасовића* (по немачком преводу; ср. Phil. Közl. 1892. стр. 340.) Штрауце је повадио из те две књиге све што му је требало; средно је материјал како се њему свидело и — *не споменувши изворе* — свуд је доносио оцене као да их је он сам извео.

Расправа је подељена на осам одељака.

У првом одељку (стр. 1—20.) говори Штрауце о скупању и издањима бугарских народних песама и о старини њиховој.

Штрауце се слаже са Шинмановим, да ће „az irodalom csak akkor igazi élettel bírni, ha az a népköltészet alapján, vagy azzal karöltve halad“ (књижевност ће само онда правим животом живити, ако буде напредовала на основу народне појезије или напореда с њом.)¹

Готово све што говори о издањима бугарских нар. песама преписао је Штрауце из Пинина и Спасовића.

Види се у опште, да се Штрауце није трудио, да проучи српске нар. песме; писати расправу о бугарским нар. песмама а не проучити српске нар. песме, то не иде! Тако и, пр. Штрауце (по Пин. и Спас.) наводи Вукову „Народну српску пјенарицу“ (г. 1815.) и пише, да су у њој „Kizárolag“ ugy nevezett női dalok“ (*искључиво* такозване „женске песме“), а баш у издање 1815. г. ушле су и „Јуначке, и различне *мушке* пјесне“².

Пошто је, по Пинину и Спасовићу, изређао издања бугарских нар. песама, пише Штрауце:

¹ Ову мисао исказао је и Стојан Новаковић (Отаџбина IV. стр. 43—44.)

² Вукова дела I (државно издање) стр. 658.; ср. стр. XV.

„Alig került el figyelmünket valami“ (*једва* ако је штогод непажено остало). Зашта чудновато! Од повијих знатнијих збирки споменуо је Штрауце само Илџева³, а није споменуо ни познату збирку *Кљичиновскога*⁴ ни македонске песме *И. Јастребова*⁵ (јер по Штрауцу су Македонци Бугари, те су онда и песме у Јастребова бугарске). И још он вели, да је „једва“ што остало неспоменуто!

Како Штрауце познаје нар. појезију на словенском југу, види се из тога, што он тврди, да се у *Бугарској* и Македонији налази *највише* (sic!) нар. песама о Краљевићу Марку. (Annyi bizonyos, hogy Bolgáriában és Macedoniában vannak legtöbb (sic!) Kraljević Markó énekek.)

За песме о Краљевићу Марку вели, да су „kétségtelen bolgár vagy macedon keletűek“ (*без сумње бугарског или македонског порекла*) „Та човјече Божиј! — рекао би Даничин — ову ти је свједоцбу ваљало посвједочити!“

Стојан Новаковић је рекао, да је „Краљевић Марко српских песама, само по имену једини са бугарским“ (Годишњица II. стр. 174.) То и Штрауце признаје. („Más jelleggel bírnak a szerb eredetűk és mással a bolgárok“; други тип имају [песме] које су српског а други, које су бугарског порекла) Али Штрауце не признаје, да има бугарских нар. песама српског порекла, него само тврди, да има српских песама бугарског порекла. „Hogy a bolgár énekek közül többeket ismernek Szerbiában ... onnan jönn, mert számos bolgár járt közöttük“ (Што многе од бугарских песама познају у Србији... долази отуд, што су многи Бугари ишли по Србији). Дакле су само Бугари ишли по Србији, а Срби по Бугарској нису могли ићи?! Не знам како би то Штрауце доказао, али се може доказати, да су песме из српских земаља прелазиле у Бугарску. Позната је дивна наша нар. песма о смрти Пријезде војводе (Вук II. стр. 519.) и познато је да се тај догађај зблиља због у Сталаћу за време Стевана Лазаревића (Гласник XLII. стр. 307.; Отаџбина V. стр. 653.) Та

³ В. критику у „Archiv für slav. Philologie XII. стр. 619—624.“

⁴ В. критику у „Archiv für slav. Phil. VII. стр. 109. (биће да је то иста критика, која је изашла у „Периодическом Сопенију“ IV.; в. Руvaraц: Две студ. распр. стр. 116.); „Коло“ 1889. стр. 177.

⁵ В. критику ју „Archiv für slav. Phil. IX. стр. 643; XIII. стр. 135.“

песма налази се међу бугарским нар. песмама, које су штампане у Перпод. Списанију (Етногр. карта срп. земаља, стр. 55.). Овде не може бити сумње да је ова песма дошла Бугарима од Срби. На онда песма „Дечански Манастирџ“ (Миладиновци, стр. 51.; ако је и та бугарска) без сумње је узета од Срба⁶

Да има побугарених *српских* песама казују и: Бугарин М. Дришов (Archiv für slav. Philologie VII. стр. 113.), П. Руварац (Две студ. расправе, стр. 93—94.), В. Јагић (Отаџбина IX. стр. 299.; Archiv für slav. Phil. IV. стр. 230.; ср. Отаџбину VIII. стр. 628.; Archiv IV. стр. 223.), Вук (Горчевић: Mak. und Alt-Serbien, стр. 242.) и други⁷.

У првом одељку говори Штраус и о бугарштинама. „А bugarstica, bugariti vagy bugarkinje szók, mikkel a horvátok, szerbek és dalmaták⁸ az epikai költemények egy nemét

és azoknak előadási módját jelezték és még ma is így nevezik, nem más mint e két szó „blgarin és blgarski.“ Ezt a két szót a nevezett országokban⁹ a vándorló bolgár énekesek honosították meg.“ (Речи: бугарштина, бугарити или бугаркиње, којима су Хрвати, Срби и Далматинци обележавали и данас још обележавају једну врсту енекога песничтва и начин излагања ове врсте, — нису ништа друго, него ове две речи: „блгарин и блгарски“. Ове две речи одомаћили су у наведеним државама бугарски певачи-путници). — Ето, то је Штраусова „теорија“ о бугарштинама.

Први одељак завршује Штраус наводима о старини бугарских народних песама. За чудо, како је Штраус већто извадио из Пипина и Спасовића (Gesch. der slav. Lit. стр. 343—346.) њихове наводе о старини *српских* нар. песама, на их примену на бугарске. Ту се спомиње и Герлах, о коме је било говора у последњем броју, и Грегорас (в. „Стр.“ о. г. бр. 26.)

⁹ Које су то?

(Наставиће се).

Ст. Станојевић.

КОВЧЕЖИЊ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Српска краљевска академија. Споменик XV. Неколико српских споменика. II. Срећковић. — У Београду. У државној штампарији краљевине Србије. 1892. Стр. 40. — Срећковић је 1888. г. путовао по Русији и тамо је преузео старине по разним библиотекама. Неке од тих старина објавио је у овој књизи. И ако ће историк мало чети нова паћи у овој књизи, ипак није ни за њега без важности. По много је важнија књига ова за филолога. У чланцима, који су извађени из зборника митрополита Михајла, види се прелаз од језика српске редакције средњег века чистоме српском језику. — У овој књизи штампан је садржај зборника митрополита Михајла и у неким она места, која се тичу наше историје. У зборнику се налази богословских, научних, историјских итд. чланака. Историјски део је сличан хронограму Житомиршићком (штампан је у XXXII. Гласнику). Писац је употребио старије компилације; имао је по свој прилици и неке изворе (Теодосија, Цамблака, Константинова филозофа, запис монаха Исавије) при изради. — Још је ту штампано Срећковић „неке писме, преписе и записе из разних књига“. И ту има осим других важних записа и одељак из српске историје. (Доста је сличан оном у зборнику митрополита Михајла). — У књизи овој налази се и за филолога и за историка многи интересантан податак; е тога је препоручујемо љубитељима српских старина. С.

СМЕСИЦЕ.

(Семик). Семик је у Руса народна мајска слава, што се слави у четвртак пред Духове, у седми четвртак после ускреса, отуд и име. Нарочито је сељаци славе у игри и другој забави. Но пре свега је Семик права девојачка слава. Где год има близу села шума, река или језеро, излазе онамо све гомилама младе девојке у етајањем руху. Најпре наплету венаца на онда полежу под дрвета те се ту заложу потачама и перецима, које нарочито зголове за ту прилику. За тим оките младе посечене брезове тракама и лишћем на их певајући носе до обале. Ту их забоду у земљу још венце у воду, не би ли отуд сазнале, шта коју чека. По руском народном веровању ће девојка, којој венац потоне, те године још остати у коси, или ако се баш и уда, остаће удовица. Ако пак венац лепо заплива по води, то онда значи сватове. Тек кад седне сунце, враћају се девојке са славе кући. Иду све две по две а прве носе напред брезове те их онда забоду у земљу пред кућом или у трему.

САДРЖАЈ: Песничтво: Историја ружина пунољака. Вјерина љубав. — Поука: Пет стотина и три године. — Књижевност: Александар Атанасјевић Потсбија — Књижевне оцене. — Ковчежић: Књижевни прикази. Смесице.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожина у Београду.